

SZENTMÁRTONI JÁNOS

Emlékek tükörszilánkjai

Nagy Andrásra emlékezve Iszkázon

„Köszönöm, barátom!” – szorítottad meg a kezemet, miután a Magyar Írószövetség előtt fáradtan kikászálódunk a Balassi Intézet kisbuszából. Bulgáriából tértünk vissza éppen, ahová Nagy László születésének 90. évfordulója alkalmából utaztunk többedmagunkkal (Benkő Andreával, Zsille Gáborral) a szófiai és szmoljani ünnepekre. Meglepett a szó, s a kézszorítás ereje, tudtam, ez most más, ez most több, valami határhoz értünk, ettől kezdve még nagyobb felelősséggel tartozunk egymásnak. Hálás voltál, amiért megszerveztem ezt az utat, hogy még egyszer járhattál – ma már tudjuk, hogy utoljára – édesapád ifjúkorának egyik meghatározó helyszínén, és talán az esti beszélgetéseinkért is, amelyeket zsúfolt kiskocsmákban folytattunk. Aztán mindenki szétszéledt, de én ott álltam még egy darabig, amíg cigarettám végigégett, és próbáltam felocsúdni a kézfogás ígézetéből: mintha akkor lovaggá ütöttél volna. Hogy komolyan gondoltad, amit mondtál, azt egy másik pillanat is megerősíti, amelyből mint hullazsákból csusszantam ki hirtelen, kihülve, tátogva, elkékvált szívvel, amikor Réka lányod tavaly augusztusban elcsukló hangon közölte telefonon, hogy mi történt, és hogy mindvégig a barátodnak tekintettél. Ugyanolyan dermedten álltam a tokaji kollégium előtt, csak éppen nem földtől elemelkedőben, hanem letaglózva, földbe döngölve, ökölbe szorított kézzel. Azóta sem tudok megbékélni a ténnyel. Hogy egyszer csak fogtad magad, és átcuccoltál *odaát*ra. Imádott szüleid után. Most már ott ülsz újra László és Margitka között egy sámlin, fűzfásipot faragsz, s nézed, ahogy összegyűlünk itt időről időre, hogy immáron ne csupán a költőkre, hanem rád is, a barátára, a grafikusra, a könyvtervezőre, a fáradhatatlan szervezőre is emlékezzünk.

„Úgy meginnék még egy hideg sört!” – mondtad sok pohár langyos bor után, s ugyanez villant át rajtam is akkor, szinte egy időben, az országos Nagy László szavalóverseny döntője előtti ajkai éjszaká-

ban. Felkeltettük a hotel recepcióját, kipakoltattunk magunk elé, hogy nyugodtan visszatérhessen álma fedezéke mögé, ne váljon áldozatául ki tudja, hányadik világmegváltásunknak. Sokáig beszélgettünk. Talán ekkor sejtettem meg, hogy valami összeköt veled. És nem csupán a költészet, nem csupán az évek óta közösen szervezett iszkázi emléktúrák, hanem valami sorsfeleség is, amely egyszerre nyomasztó és kikerülhetetlen, ugyanakkor irányt is mutat, erőt ad, és válaszokat gyötrő kérdéseimre.

Az első Iszkáz nélküled – lehetne ez a vers címe, ha volna vers, amely ezt az úrt kitölti. Ha volnának szavak, amelyek nem csupán üres lépcsőházként konganak. Ha volnának sorok, amelyek nem kötélként szorulnak nyakamra. Ha a pillanatok, amelyek felizzanak, ahányszor csak rád gondolok, nem tükörszilánkokban hevernének köröttem szertesztét: megcsillan rajtuk a fény, s te százféleképpen jössz, jössz rajtuk az úton felénk, de mielőtt megölelhetnénk, Bíró Geri, Réthy Kata s a többiek, valaki ezt a filmet mindig visszajátssza. Visszacsevéli.

„Köszönöm, barátom!” – szorítanám meg a kezed, de csak levegőt, iszkázi port, szélfűtta virágszirmokat markolok. S valami szívszorító furulyazenét, amely bekúszik a bőröm alá.

BÍRÓ GERGELY

**Oroszlán találkozások
Nagy Andrással**

Andrással általában Iszkázon találkoztam, a Nagy László Emléktúra volt közöttünk a kapocs, évről évre. Itt ismerkedtünk össze, itt beszélgettünk át éjszakákat a kertben, Iszkáz volt az együttlétünk tere. András azt írta nem is olyan régen emlékező esszéjében: „Egy somlai borosgazdától hallottam: kevés borom lesz az idén, de az oroszlán.” Ahogyan a gazda termő vesszői, a mi találkozásaink sem voltak sűrűek – de ami megadatott, az *oroszlán*.

Együtt tettük meg az oda- és a visszautat is kocsival – csak becsöngettem a Szamáca utcai otthonuk kapuján, és percekre rá már ott állt hátizsákosan, ijjal, nyílveszőkkel, lőtáblával, vagy egy falárával, amelybe a festő- és rajzeszközöket rendezte. Mindig

Nagy András grafikusművészre, könyvtervezőre emlékezünk Szentmártoni János és Bíró Gergely Iszkázon, 2019. június 1-jén elhangzott beszédével.

hosszúnadrágban járt, pólóban és gombolatlan ingben, lezseren; a megjelenése oldott valamicskét hetyke bajsának, középkori aprófrizurájának és tekintetének eredendő szigorán. Ez a szigor azonban mégsem a részletekben, az egyes vonásaiban élt, András ezüst feje-arca volt ilyen markáns, ilyen huszárosan méltóságos, ilyen széles, csontos és magyar. Nézegetve az évek során róla készített felvételeimet, a sas csőréhez hasonlóan kiugró, büszke orrát édesapjától, nagy, olykor ma született ártatlanságról árulkodó diószemét édesanyjától örökölhette – arcának kemény élet, olykor mégis ellágyuló, hamiskás villanásait olyan jó lett volna még sokáig látnom.

Évek óta együtt keltünk tehát útra Iszkáz felé és érkezünk meg az üres házba, egy nappal az emléktúra előtt. Én az iszkázi nyaraim emlékébe léptem be az alacsony kertkapun, András azonban az otthonába, mert itt élt akkor is, ha Pesten nőtt fel és Budán lakott. „A gondviselés, a tényezők együttállása úgy hozta, hogy olyan környezetbe szülessék, ahol csak a jó minőségű értékrend érvényesül, akár a megélhetés forrásait nézem, akár a fölmenőim munkáját, életét. Ez meghatározó. Elődeink kezét fogva állunk talpra, az ő tudásuk segít a közös nagy mű megértésében, életcéljaink megfogalmazásában, úgy is, ha egy nagyobb családra, a nemzetre vagy szakmai, művészi és megbecsülésre érdemes társadalmi közösségre, hagyományainkra gondolok. Érvényes ez jó gazda, földműves nagyszüleim örökségére, asztalos nagyapám mesterségtiszteletére, költő szüleim magas hőfokú izzására, szabadságakarására” – írta ugyanebben az esszében. Idevalósi volt tehát ő is, legalábbis a benne munkáló, kiterjedt és sokrétű szellem erről a vidékről való, ebben a házban kering, úgy gondolom. András máshogyan járt-kelt ezek között a falak között, a kertben, mint mi: észrevétlenül volt jelen, mintha számára itt csak ez a családi emlék, édesapja súlyos, márványba vésett öröksége számított volna, és nem annyira ő maga. Talán nem véletlen, hogy sosem az alkotószobában rendezkedett be, velünk, hanem a tisztaszobába vonult, a nagyszülői bútorok közé, azt a levegőt szerette szívni egymagában, és a sezlónon aludt. Néha felkaptam a fejem, tekintetemmel őt keresve a szervezés csip-csup kérdéseivel, és nem láttam sehoh. Valahol pedig lennie kellett, és valahol lennie kell most is.

Évről évre vendégváró hűvös fogad a házban, és Réthy Kata jóvoltából egy váza friss virág az alkotószobában. Ha Andrásra gondolok, bizony megjelen-

nek előttem mind, akik Nagy László emlékét ápolják itt, helyben, és sokat tesznek az emléktúrákért. Mert nem az égből pottyantak alá a hagymakarikák a zsíros kenyereinkre, sem a bor kancsókba, sem a padok, amelyeken ülünk, sem az üstház, sem az üst, de még az sem, ami benne rotyog évről évre.

Péntek délutánonként, a túrák előtti napon, jöttünk megelevenedik a ház: Kata izgatott beszédét a tágas hajlék minden helyiségében hallani, amelyek olyan szomjasan isszák a szavát, mint repedezett föld a vizet; itt van Nagy Zsuzsa a szomszédból, körbeforog új szolgálati egyenruhájában, és bármiben kész segíteni – ha kell, összeszereli a gázpalackot is a rózsával, amitől én jobbára félek. Kata puha füstölt szalonnákkal, kolbásszal és jó kenyérral vár bennünket, ülünk a sörpadon, hajlik-nyikorog alattunk a deszka, eszünk, aztán zöldséget pucolunk a másnapi ebédhez, paprikát csumázunk, hagymát kockáztatunk, paradicsomot szelünk. Estefelé villanyt vagy gyertyákat gyújtunk a nagy lombú kertben, bontjuk a borokat egymás után, itt van mindenki, be-betérnek a helyi barátok, ismerősök, beszélgetünk. Burucs György szőlősgazda és borász, legtöbbször az ő somlai borát szoktuk inni; Cseh József polgármester úr; az emlékház egykori kedves gondnoka, Németh Kati és férje, Gyuri; valamint – a termetre is – Nagy Sándor, Zsuzsa testvére, aki helyben gazdálkodik, és tavaly ő húzta ki traktorával az írószövetségi buszt a sárból. András kérdezi őket, mi van velük, kiről mit tudni, és egyszerre a falu számomra láthatatlan életébe merülünk. Jó szóval szólnak a másikhoz, akik ritkán látják egymást, András úgy beszél, mintha itt nőtt volna fel, és látom, hogy fontos neki minden, amit hall, a falu az ő közössége is.

És ez így történik minden évben, kezdettől fogva. Kérdezzük Andrást azokról az időkről, amikor még valódi élet zajlott a portán, mi hol volt, milyen épületek álltak még itt, milyen állatokat tartottak, és hogy csakugyan egyetlen pofont kapott-e édesapjától, ahogyan azt Nagy László egy portréfilmben mondta. „Apám néha rosszul emlékezett” – feleli ravaszskásan, sokatmondóan, és a poharát nézve, szeretettel kuncog, a bor tükrében talán egykori taslik emléke csattan. Ugyanis szeretett csendesen, amolyan félnótásan kuncogni, főleg bensőséges közegben, azt hiszem – és hiszem azt is, hogy tíz évvel ezelőtt, már az első estén elfogadott, megkedvelt bennünket, fiatalokat, olyan bizalommal mesélt az emlékház „szolgálati” biciklijéről, amelyről éppen kérdeztem.

András az egyik emléktúra délutánján, az ügyeségi játékot nézve megjegyezte mellettem: „Apám bizony nem engedné, hogy tojásokkal dobálózzanak itt.” Eszembe jut Oláh János *Nincs Isten* című novellájának az a részlete, amelyben Gajzágó, az ötvenes évek jószágaitól megfosztott parasztgazdája végső keserűségében éppen kivágni készül a falu határában a feszületet, ám indultában ösztönösen felvesz a kert földjéről egy hullott körtét, és zsebre teszi. Emlékszem nagyszüleim alföldi kertjére is, ahol semmi nem mehetett pocsékba. A tojásdobálással megsértettünk tehát valamit, ha nem is akarattal. Mert itt másként éltek és élnek, mindent meg kell becsülni, és eszerint kell viselked-

nünk nekünk is, különben cigányútra téved az emlékező együttlét.

Miközben ezeket a sorokat írom, meg-megállok néha ellenőrizni, hogy mindenre pontosan emlékszem-e. Bepötyögöm a Google-ba a Szamóca utcát, mert elbizonytalanodtam. A műhold-felvételen éppen az a piros kerítés látszik, ahol le szoktam parkolni, és láss csodát: előtte ott áll András, aki éppen akkor ácsorgott a kapuban, amikor a Google kamerás autója elhaladt előtte. Felismerni mokány alakjáról, hajáról, gombolatlan ingéről, és elnéz az utca hosszában. Abba az irányba, ahonnan minden évben érkezni szoktunk hozzá. Talán azt nézte akkor is, hogy jön-e az autó, amelyik haza, Iszkázra viszi.

Otthon (vegyes technika, vászon, 200 × 140 cm, 2018)